

GİRİŞ

İcracılardan, çalgısının teknik zorluklarını yendikten ve belli bir teorik bilgiye eriştikten sonra, işin içine yaratıcılığını da katarak kendini ifade etmesi ve üstün ifade gücüne ulaşması, “taksim” yapması beklenir. Bu çalışma; Türk müziği icrası içerisinde önemli bir yer tutan taksimin öğrenilmesi, öğretilmesi hakkında, üzerinde çalıştığım yöntemi açıklamak ve taksim olgusunu detaylı bir şekilde irdelemek amacı ile yapılmıştır. Tüm müzisyenler, taksim yapma becerisinin geliştirilmesi için iyi örneklerin bol bol dinlenmesinin ve taklit edilmesinin önemi hakkında hemfikirdirler. İyi örnekler üzerinde çalışmak, taksim yapma becerimizi şüphesiz geliştirecek ve kendi motiflerimizi, cümlelerimizi oluşturmamızda yol gösterici olacaktır. İyi taksim yapabilmek için; benim önerdiğim yöntem, yaşamda her şeyin bir ritmi olduğu düşüncesinden hareketle, taksimin bünyesinde aslında var olan ritmik yapının anlaşılması üzerine kurulmuştur.

Taksim icrası, serbest bir şekilde ve farklı giderlerle, makam sesleri üzerinde seyir özelliklerini de göz önünde bulundurarak gerçekleşir. İcracılar, belirli bir ritme bağlı kalmadan farklı giderler ile, melodik yapıyı sürdürdükleri için taksimleri notaya almak hemen hemen imkânsızdır. Bu değişiklikler en bariz biçimde, icra içerisinde üslubun oluşmasında en önemli unsur olan nefeslenme (dinlenme) için durgu yaptıkları anlarda kendini göstermektedir. Farklı giderlerle sürdürülen taksim sabit bir ritmik yapı oluşturmadığı için takip etmek ve notaya almak zorlaşır, bu yüzden de taksimler notaya alınırken ölçsüz olarak yazılır. Notaya alınan taksimler ise 8/8’lik veya 4/4’lük düşünülerek değerlendirildiği için ortaya çıkan yazımda bu taksimleri icra etmek isteyen birçok müzisyen –yazılı olan notayı icra ettikleri hâlde– yazım ve ortaya çıkan duyum arasında farklılıklar ile karşılaşmıştır.

Taksimlerin usulsüz olarak icra edildiği konusunda birçok görüş belirtilmiştir. Ancak çok değerli müzik araştırmacılarının ve müzisyenlerin birleştikleri ortak nokta ise taksimlerin bazı bölümlerinin usullü olduğudur:

Aşağıda taksim icrası ile ilgili çeşitli görüşler sıralanmıştır:

“Genel olarak taksim, usulsüzdür.

- Hemen fark edilmezse de ve bazı taksimlerin bazı bölümleri usullüdür.
- Taksimin gideri (hareketi), ağır veya süratli olabileceği gibi, bazı bölümlerin farklı giderde oluşu da olağandır.
- Usullü olsun veya olmasın, ikilinin yanında üçlü, beşli zaman bölünmeleri ve senkoplar taksimde çok kullanılır. Ancak; birbiri ardından gelen değişik bölünmeleri biteviye çalivermek değil, vurgularla ifadelendirmek gerekir.”¹

“Taksim ya sâzende veya hânende tarafından irticalen yapılan ezgilere verilmiş bir isimdir ... Pek kuvvetle zannettiğime göre taksim denilen ölçsüz lahin ... bir gazelin usulsüz olarak terennüm edilmesi adetinden doğmuştur ... muktedir musikiciler tarafından yapılan bir taksim dikkat kulağıla dinlenüp tahlil edildikte onunda ölçülü olduğu belirir; şu kadar ki taksimde muhtelif ölçüler veya düzümler çok birbirlerine karıştırılmıştır; ve onda bayım ve sukütlar çok kullanılır.”²

¹ Torun, Mutlu, *Ud Metodu “Gelenekle Geleceğe”*, Çağlar Yayınları, İstanbul, 1988, s. 333

² Ezgi, Dr. Suphi, *Nazarî ve Amelî Türk Musikisi*, İstanbul Belediye Konservatuarı Neşriyatı, Bankalar Basımevi, İstanbul, 1938, Cilt III, s. 53.

“Taksimın ritmik yapısı genellikle ‘serbest’ veya ‘ritimsiz’ olarak tanımlanmış ve üzerinde pek az çalışılmıştır ... Taksim (Taqsım:Bölmek) Arapça bir kelime olup; müzikal anlamda Arap ve Klasik Türk Musikisi’nde bir doğaçlama biçimidir. Amacı kendinden sonra çalınacak sözlü veya sazlı eserin makamını tanıtmak olan taksim, zamanla gelişerek Türk sazandelerinin müzikal ve sanatsal ifade şekillerinin en önemli formu hâline gelmiştir. Etnomüzikoloji literatüründe taksimın kendine özgü ritmik yapısı ‘serbest’, ‘ölçüsüz’ veya genel olarak ‘akıcı ritm’ olarak tanımlanmaktadır. Türk müzikoloji literatüründe taksim, genelde ölçü kriteri (usul) az olan veya hiç olmayan genellikle de ‘usulsüz’ olarak ifade edilir. Soyutluk, esneklik ve taksimın ritminin tanımlanamaması muhtemelen müzik literatürünün çoğunda taksimın ritmik özelliklerinden ziyade melodik özelliklerine vurgu yapılmış olması nedeniyleledir.

Taksimın ritmik ve zamansal yapısını değerlendirmek isteyen bir araştırmacı, öncelikle notaları etkili ve doğru bir şekilde notaya almanın yollarını bulmalıdır. Mevcut literatürde taksimler, porte kullanılarak notaya alınır; ancak bu notasyon, ritmik süreçleri yansıtmak açısından yaklaşık sonuçlar vermektedir. Bu şekilde kesin sonuç verememenin nedeni taksimlerin 4’lük ve 8’lik notaların eşit bölündüğü bir sisteme dayanmamasıdır.”³

Onur Akdoğu’nun *Türler ve Biçimler* adlı kitabında da Kantemiroğlu’nun (1673-1723) İran’da taksimın usullü olduğunu belirttiği yazar. “Anadolu müzikçileri arasında, bu tür kalıplı taksim makbul sayılmaz, müzik dairesinin dışında bırakılır,” şeklinde ifadesine de rastlanmaktadır.

Taksimler üzerinde çalışırken, taksim icrası hakkında düşüncelerimin şekillenmesinde özellikle Sayın Hocamız Fahrettin Çimenli’nin Hüz zam makamındaki icrasının etkileri büyüktü, icra dikkatli dinlendiğinde motiflerdeki akışın ritmik bir yapı oluşturduğu, incelediğim diğer taksim icralarına oranla daha net bir biçimde, açıkça gözükmekteydi. Taksim icrası konusunda yaptığım çalışmalarda; bu yönde bir yaklaşımın doğru olacağını düşünerek Z.B. adını verdiğim bu yöntemi oluşturdum.

Bu düşünceler ışığında, Türk müziğinde “taksim yapma becerisi”nin kazanılması ve eğitiminde usuller yardımı ile geliştirdiğim bu yöntemin çok faydalı olacağı kanaatine varmış bulunmaktayım. Bu çalışmada; Türk müziğinde birim değeri sekizlik olan usullerden bazıları kullanıldı. Bu usullerin ritmik yapıları tanıtılarak kullanılan usullere ilişkin çalışmalara detaylı bir şekilde yer verildi.

Kullanılan yöntem, usuller arasında ve de usul kalıpları içerisinde metronom değişiklikleri ile motifler ve ezgiler arasında bağlantıyı sağlayarak, üslubu kaybetmeden taksim oluşturulması üzerine planlandı. İlk aşamada, seçilen makamlarda kullanılan motifler; giriş, bitiş ve bağlantıyı sağlayan geçiş motifleri şeklinde, usuller yardımı ve tempo değişiklikleri ile kurgulandı. İkinci aşamada ise, motifler kullanılarak taksim oluşturmak üzere örneklere yer verildi. Bu yöntem ile taksim örnekleri çoğaltılırken, usullerin giderleri değil, bünyelerinde barındırdıkları ritmik yapı ele alındı. Taksim esnasında icracıların durgu yapıp nefeslendikleri yerler belirtilerek, uzama süresi icra eden kişiye bırakıldı.

Yine bu yöntemde, çok önemli bir diğer unsur ise, yapılan hız değişimleridir, bazen ölçüden ölçüye geçerken bazen de aynı ölçü içerisinde yer alırlar. Bu değişimler taksime dinamizm kazandırıp ifadeyi sağlar. Bu çalışmada, metronom değerleri varsayımsal olarak, bir sekizlik için 100 ve 200 olarak verilmiştir. (Bu değerler çok olmamak şartı ile aşağı ve yukarı çekilebilir).

Yapılan çalışmanın ve kullanılan bu yöntemin, Türk müziğinin önemli bir boyutu olan taksim icrası üzerinde faydalı olacağı inancımın sizler tarafından da paylaşılması mutluluk verici olacaktır.

³ Arnon, Yoram, “Türk Taksim Formunda Duraklama’nın -Sözel Bir Anlatım Olarak- Kullanımı, Fonksiyonu ve Anlamı”, çeviren Ahmet Hakkı Turabi, Hikmet Toker, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010/2, sayı: 39, s. 117-132